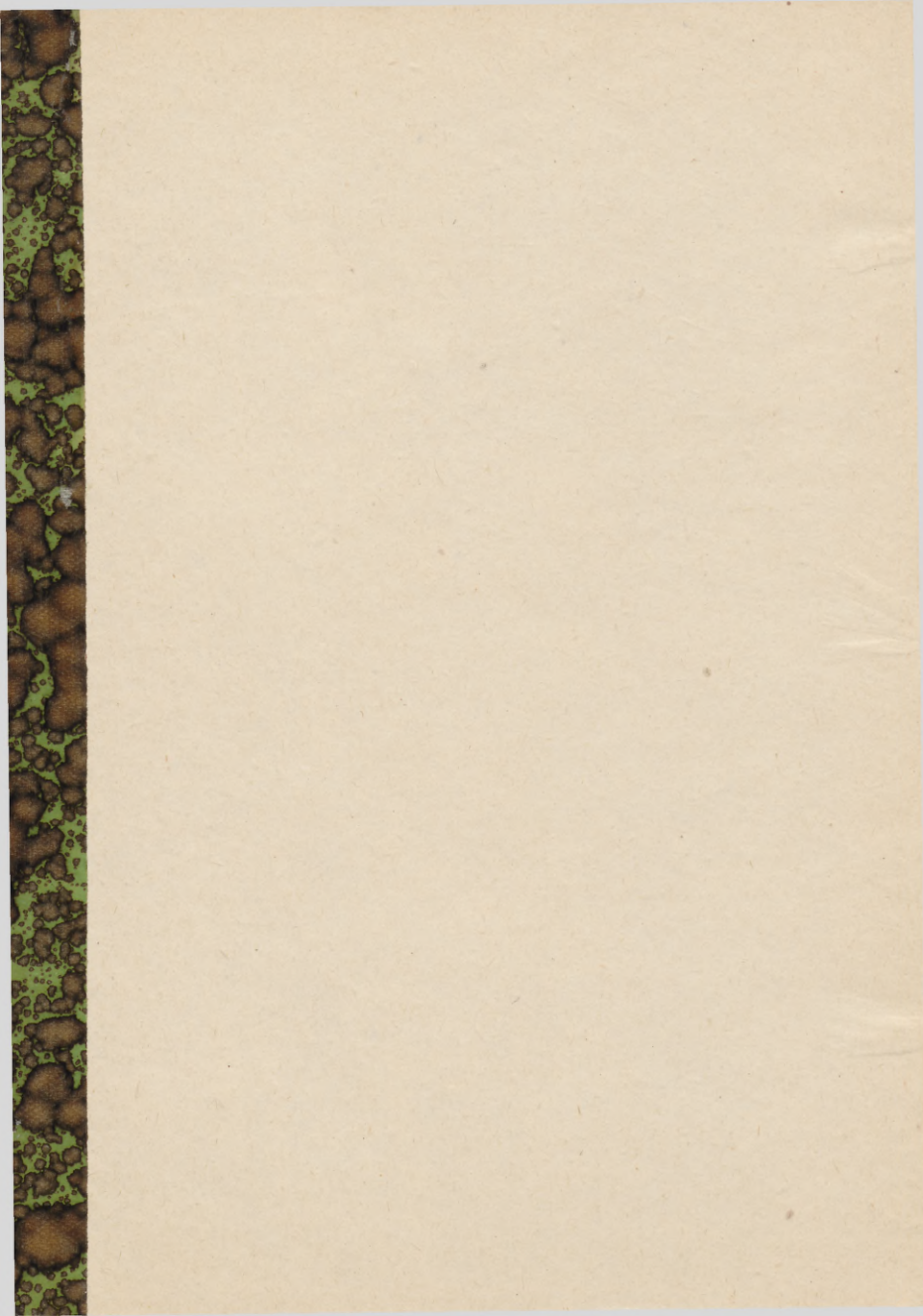

A 26273

7151.

Artibeus m. m. m.
proserpinus intus.

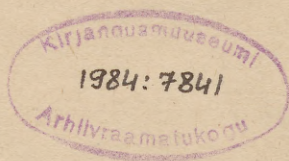
A. 26273

M. Artsõbaschew.

Wana profuröri jutustus.

Tõlkinud A. Rändaja.

Tartus.
Meie Aastasaja kirjastus.

Georg Zirgi trükk, Tartus.

Shtu oli film, juba päris sügiseline. Maa arwade pude ja luuride mustade latuste kohal hiilgas teramalt kttas, finatas tuu; kllmas taewas oli tema hiilgus rahutu ja saladusline. Waikides waatas ta musta liikumata maa pääle, milles elawat liikumist märgata ei olnud, ja nägi midagi, sai midagi aru, mida inimesed iialgi teada ja millest inimesed iialgi aru ei saa. Mõnda tõuseb kõhel musta hiigla hana kohal saladusline sinine tuldene ja seisab tase kumardawate rohtude kohal, waikides sellegi äramõistmata taatuse kohal kaabades.

Wana herrasmaja ballonil põles ühtiselt küllal klaasümbrisku sees ja tahtmata libises jäme lühikeste sõrmedega endise prokuröri käsi mööda punasest wiinast määrdunud laudlina, mööda poriste taldrelute ja klaasikeste kettel, musta ämbliku warju enesest laiali laotades.

Wana prokurör elas juba kaua jelles mahajäetud wäljasurnud herraste elumajas. Ta langes, langes eluporisse, jõi wiina, ja tema hiigla-juur karmwane pää tuletas wana kuru suurt nagu meelde, kes kusaqil metsa sügawuses ära surnud on, sellegil tarwitamata, kurt ja ühfil.

Ja hää! oli tal niisugune sügaw, nagu poleks ta kaua kõneleunud. Minult ajutiselt, kui ta

Wana prokuröri jutustus.

äritatud sai, piisus kurjalt midagi tema jämedas kõris.

"Nõnda see on, minu noor sõber!" kõneles ta wäitsele franditaolisele kohtuuriia Beriginile, kes tahtmatal, ühest kaugest kohtulise uurimise käigust teiseni sõites, tema juure juhtus. "See on nõnda ainult ära harjunud mõtlema . . . jellepärast et ta parem on . . . nagu tuleks kõik häda kohtu puudustest ja õiguslistest wahelordadest. Edespoolet seifab aga põhjus palju sügawamas. . . Niisugust kättemaksmise wormi ei ole olemas, mis otsekohest eht laudset, kuid tingimata warwarilist, rumalat ja karedat ülekohust ei peidaks. Mina, teate, tulin niisuguse otsuse juure, et kui üleüldse kättemaksmise worm olemas on, millele tema isemise mõtte jõul eesõiguse anda võib, siis on see ainult — isiklise kättemaksmise worm. . . Jah, minu armas! Näjata lisendawad wolterjanlased. Kurblik, kuid fakt! Riibe, kuid loomulik! . . . Jah. . . Andke pudel siia, mu sõber, ma joon. Saab juba tülmi . . . Selles aastas on warajane sügis. Ka ei mäleta."

"Kuulge, Kirill Kirillowitsch!" lisendas Berigin segaselt. "See on ju, kurat teab, niisugune mõttetatus, millest teie kõnelete! . . . Kas teie enesele ka aru annate? See on ju barbariline, Vini seadus!"

"Bana prokurör waatas raske, joobnud näoga oma külalise otša ja kõwerdas inetult huulest."

"Minu roheline linnupojakenel!" ütles ta äki ootamata kurjusega. Aga kuidas teie teate: võib olla, et Vini seadus ongi see ideaalne, ainulene mõistlik õigetsmõistmise worm, mille umbruses ja ligi inimesesugu igawesti kaima saab ja mille

päale ta iialgi ei juhtu. Võib olla, sellepärast, et mehisus puudub, aga võib olla . . . Kuid, kui nad ka selle päale juhtuks, siis oleks sellest veel suurem häda sündinud.

Wana profurör waitis ja hatas wiina riülpama, passu alumist lõuga väljasirutades. Suured, punased nagu veri, tilgad langesid raskelt tema määrdinud purjuriidest westi päale ja hiilgasid tumedate täpidena; kuna paks närtsinud kõri tõusis ja wajus, nagu oleks temas midagit ümarikku ja elawat liikunud.

„Kui teil nõnda Vinci seadus meeldib, milspärast siis arwate, et temast suur häda juhtunud oleks? . . . Baistab wastuolfsa —! . . .“ juurendatud ironiaga ütles lohtuuriija.

„Kas mulle Vinci seadus meeldib?“ imestas profurör, nagu mitte päriselt otsekohelelt. Mulle ei meeldi midagi! . . . Pean enam lugu, minu sõber. . . pean enam lugu, aga ei meeldi. . . Selles on sügaw wahel! . . . Palun tähelepanna. Aga häda oleks, waatke, milspärast tulnud: suur enamus inimesi elab ainult sellepärast, et isiklike kättemaksuise õigusi praeguses korras olemas ei ole. Kujutage enesele ette, mis sünniks siis, kui inimesele see õigus antud oleks! . . . Annaks Zumal, et kõige maa-tera pääl katshada inimest leiduks, teda keegi ei puutuks, kui inimesi kõepoolest mitte lahjulisi, mitte alatuid, kes omal eluajal ei ühtegi kuritegu korda saanud pole . . . ehk, enam-wähem, kes teisa elamast seganud ei ole!“

„Mis te' kõnelete!“ lõi Berigin käega. „See on paradoks!“

„Ei, see pole paradoks, waid õigus! . . .“

Wana profuröri jutustus.

latsuge oma tutawate seas kummelond inimesi meeldetuletada, latsesk, telleda kohta teie kindla usuga ja täielise otsekoheusega, lätt südame pääle pannes, wõiksite ütelda: jah, neil mässab elada, sest nad ei istu wõõra taela pääl, sest nende pärast ei häwine inimese hinged, sest nad ei wõta midagi, kedagist ei sega ja nende elust puuduwad täiesti kahlustawad täpid!... Ütleme nõnda: sest niisuguste inimeste pärast, tööpoolest, oleks Jumala paradiis olnud!... Sest wana uskumise järele, need patuta hinged oleks õndsad ja pühad olnud. Ainult paradiisi läwel, pühaduse läwel puudub, seisatab patt; aga mis läwe selle pool küljes, siis on, nõnda ehk teisiti, nende pärast karistus. Mis? Kas ma õigust ei kõnele?"

Kahjatsusega waatas Berigin wana prokuröri pääle; ta ei saanud aru, kas naljatas ta wõi kõneles tõsiselt, kuid tundis, instinktiivliselt tema sõnades midagi haawawat. Ja temas kaswis kindel, tõsine põlgus tema lühikeste sõrmede, määrdinud purjuriidest westi ja lõdwa loonu vastu, paljatsaetud nagu wanal näitlejal, kuid ainult, nagu naha wäga kaua.

"Käristame selle puru!" — jättas prokurör awalitu kurja häämeelega ja naljatusega edasi, wastust mitte oodates, — "kujutame enesele paradiisi ette, päris paradiisi, kuidas ta meile lapsepõlwest ette maaliti... Niisugune sinine kõrgus, mitte just, et aed, waid niisugune hülgus, walgus, lõhn, inglid ja nõnda edasi... Ja laste nad kõik mõttes sinna, keda teate... Ohwitserid, aptekrid, papid, ametnikud gümnaasiastid, üliõpilased, preilid ja muud naisterahwad... Kas pole see päewaselgne lollus ja kas pole teil weidike häbi, nagu oleks meie töö-

poolest midagi rumalat ja päris tõlvatut lorda saanud. . . ."

"Misjugused rumalused . . . Mistarwis siin paradiis ;" maidles Berigin tigevalt.

"Paradiis ainult nõnda . . . eeskujuks . . . Kui süütause sümbol . . . loht, kus ainult inimest ilma ühegi täpita ettekujutada võib" . . .

Ja lisas siis awaliku ja häbemata tsünismusega juurde : "Ja tunnistage, et kõikidest teie tutwatest, kui teie mõnda nendest niisuguses lohas ettekujutada võite, kes haige, porine pole, siis on neid ehl maewalt wiis tublit ja tingimata (kellel süütauks ära mõetud ei ole), naisterahwast! . . . On see nõnda ? kõnelen ma tõtt ?" . . .

"Kuulge" . . .

"Ei . . . See on ju õigus ? Näituseks Telepnewa ? Ah ? Nendes paradiislikudes riietes, küllalt läbipaistwates . . . Mis ?"

Oli selge, et profurör Berigini tunnetest Telepnewa wastu teab ja lihtsalt tema üle naljatab.

"Kuulge!" kisas uuri ja walgust, äritatult üleskarates.

Wana profurör ehmatas äkki. Ta tõusis plüsti, haaras uuri ja mõlematest lättest linni, peaaegu wägiwaldselt surus tema tooli pääle ja pomises paluwalt : "Noh, noh, minu sõber, andke andeks, ärge pahandage . . . Ma ei teadnud . . . Sumala eest, ma ei tahtnud teid haawata, Telepnewa pääle waatan ma suure austusega. Ärge pahandage, küllalt juba !"

Berigin punastas, wahel lahmatas ja liigutas tahtmata käega.

"Noh, andke andeks, kallid . . . Mina, Su-

mala eest, ilma mingisuguse kurja mõtteta, kui ma maidlen . . . Zoome, armas, ja ärge pahandage. Ma sõlban ju teile wanaisaks!"

Beriginil oli halb, et wanafene nõnda lobis, ja ta sai vihaseks, et igatahes joobnud plärast kõrgemal olla. Ka hobused polnud veel jaama ilmunud, kuna jala minna ta ei tahtnud.

Prokurör waatas waitides tema pääle ja kõneles äkki sellefama tooniga, nagu poleks midagi juhtunud.

"Süüta neidudest tuletajin ma ainult sellepärast meelde, et teate ütelda, et ka meites enes-tes täpikeste puudust ei ole . . . nagu sugutungi kujuk . . . See on veel kõik tühine, asi seisab aga selles, et kui käed lahti päästa ja kui absoluutlise õigusega võimalik mõõta oleks, siis tuleks nimekirjast peaaegu kõik inimesesugu maha kustutada... jah!"

Wana prokurör waatas üle küünla ööpimedusse, ja tema silmadele läikisid niisugusest karedusest, et uurija põlgusega mõtles: "Aga sina oleks jeda kerge südamega teinud!"

Küübid tundis ta juba selgelt, kui palju ta sellest kurjast sõlbmatast wanafesest kõrgemal seisis; ta rahustas ennast täiesti.

"Jah, jah", pomises mõttes wana karu, — "kõiki mäletan ma, jeda teadsin, kuid, minu armas, ma tundsin ka väga palju mitmesuguseid inimesi ja näen, et pole olemas inimest, kes absoluutlise tõe, õigluse ees päriselt puhas olnud oleks ja kes mitte kõikide olemise õiguste kaotamist ära teeninud ei oleks! . . . Laias mõttes, muidugi".

"Nagu oleks nad juba kõik!" lausub kohtu-

nuri ja uskmataalt ja wäriſes nagu külma pärast, nagu temale ettekujunenud pildist.

"Ja, jah" . . . pomises naljakalt wana profurör: "kaks õiget leidus ka Soodomas, kuid ainult kui ma Jumal olnud oleks, poleks ma kahe õige pärast hakanud, ehk ka küll kõige paremad, ütleme, kaksjada miljardi kannatuse alla paenutama, kõige tagasihoidlikuma arwet mööda, mis wõrukaelsuse ilmas elutseb! See on juba väga, teate, wäljapaistem, kui lubatakse ütelda, armuteadlase lollus..."

Wana profurör wakis, kuna pää tal' kuu wäriſes, ja alumine lõug, paſ, ſilitud, libe, pea-aegu rinna pääl ripus.

Ka Werigin wakis ja waatas teraselt ja mõteldes wana inimese pääle.

Oli wainne ja külm. Kuul kadus; ainult tema ülemine äär läikis pimeduses brüllandina.

Wana profurör naeratas tasa oma mõtete üle ja haaras pudeli järele. Paſ lühikeste sõrmedega käsi libises mööda märja wastikut lina ja ühes temaga roomas ka must ämblik — wari.

"Kui ma alles noor olin", — kõneles wana profurör, "ja profuröri abiliselt nimetamise eel", segaſin ma ennast järgmise asja jisse: wana eit ja tütarlaps, aastat kolmeteistkümmend, nelmeteistkümmend, olitoad ära tapetud... Tapmine wägiwallas ja rööwimise ſihis... Must ja porine asi. Noh, tulime meie, nagu teada, õõsel... wõimud ilmutasid ikka õõsel, tähendaſin ma... noh, tulime, kutsumine ka teised ja lähime."

Ta wakis, nagu meeldetuletades.

"Dniskene, milles kuritegu loidasaaedetud oli, seis ſarjamaal, ja nagu ilmsiks tuli, kauples tapetud wanaeit ſalaja wiinaga... Tuleme sinna..."

tuba oli pime. Straschnit seijas onnikesest eemal — kardab. Läheme sisse. Onn, nagu onn ilka... lagi madal, sissewajutatud, nurlades pühaduste kujud, laual leib käterätiga kaetud, ainal põleb küünlal, uks on lahti, aken purustatud, tuli lootleb sinna-tänna. Ja tõepoolest, teate, on ju piinlik: tessel onnikest, mullapõrandul, nagu wastu maad, lamab paiks wanaeit, lõhkistatud järgiga, kollaste täpidega... Selg on paljas, raswane, kuna pää lehest lahus, saate aru, lauajala juures seijas nagu furnud eidelene, waatab põranda alt... Nagu näha, mässas tapja temaga laua: eit oli terve, tugew, kuna tema, nagu pärast selgunes, kudur haiglane oli. Kuid talle tuli meelde teda nagu põrmandule pöördä ja astus põlweaga selja pääle. Nähtawalt, noaga ähwardades, nõudis ta raha, kuna tema anda ei tahtnud... siis tõmbas ta eide pää juukseid pidi taha poole ja kriipsutas noaga kōrit mööda. Kael oli jäme, raswane, ühekorraga ta seda läbi ei lõiganud, ja kui tapetu peaaegu mõrtsuka läest lahti pääsema pidi, surus talle noa labaluude wahäle, nõnda et weri seina pääle pritsis... Siis, kui eit jõuetuks jäi, tõmbas pää jälle tagasi ja hakas lõikama. Lõikas kawa ja hooliga ja lõikas elawalt eide pää otsast ära... Räägitakse, olla esiteks nõnda waljuult hõhkanud, et kõiges külas kuulda olnud, kuid pärast hakkas korjema ja lufsuma. Talumehed muidugi kartsiwad ligemale minna, sellepärast, et sel ajal ümbruses terve mustlaste kari rõõw-tööd tegi, kuna Wene talupojast arglikumat kõigis maailmas teadgit pole... Jah... siis, kui eidelese kōri läbilõigatud oli, renis mõrtsukas lawale. Säl istuwiad tüdrukutene, 13 aastat wana, ja tema wennatene,

päris seitsmeaastane lutilas. Ja siin langes mõrtsu-
jale päale elajalikus... Eritels tahtis ta lihtsalt
tüdrukulest ära toppa, et ta päraši ülesse ei annaks,
ja halas teda lamalt mahatasjima, kuid tüdruk
halas vastu. Selles mõitluses kiskus ta tüdruku
riided ja särki lõhki, ja kui ta paljast tüdrukulest
nägi, sai ta pöörasels. Selle eest istus ta wangi-
kojas pool aastat ja oli ilma naisterahwata päris
näljane. Ja mida ta temaga tegi, seda teab ühjin-
d Jumal! Rõhu tor kis kolmest kohast puruks, kõri
lõikas läbi ja nõnda pöörles ise mere sees, et kõik
seinad, põrandad, eeskojad ära määrdis... Znimene
läks hulluks! Väks õnne tundes hullumeelsete!
Tüdrukust jäiwad ainult räbalad järele... Nõnda
leidjime meie teda lamalt."

"Kurad teab, mida see tähendab!" ütles kohtu-
uurija.

"Kuid, kõige halwem oli see," — jatkas pro-
kurör, — "et kõiki sedasama, mis kaua wältsas,
ahjult tüdruku wäikene wend — Stepka — päält
waatas. Kurjategija tahtis ka teda äratappa, kuid
ta oli wististi juba kaua tüdrukulest häbistanud,
oli jõuetu. Ta wõttis juba Stepka käest kinni ja
haaras noa järele, kuid Stepka kisendas: "Di,
isakene, ära puutu! Di, armas, oi hullakene!..."

Ja ta halas mõrtsuja, kes praegu alles tema
ema ja õe ära tapis, lütti suudlema!... Kõik suu-
tsele määris õe ja ema werrega... Ise kisendas,
wingub, aga suudleb nagu lihase isa lütti, kes teda,
Stepkat, peista tahab!... Ja pääsis sel wiisil
eluga!... Tema juhatust mööda leitiigi mõrtsu-
jas ülesse."

Wana prokurör peatas, nagu oleks selleks
põhjuse olnud.

"Ja kui metie Steplat ülekuulafime, siis nägime, et ta seda muidu ei saanud. Mitte odawalt! . . . Toodi meie ette poisijõmsikas, lõhnafene nagu tuletili, suure pääga, millel juuksed fasis ja harjafes feisiwad. Silmad olid tal suured, metfikud ja kõige selle aja pilguwad. Pilguwad ja sel ajal tahawad päälüust wäljahüpata, kuna teel, nagu püha Whiti tantfus, fargab ise suust wälja... nagu konnal! . . . Kõle teate, hall ja wastil oli waadata. Parem oleks olnud, kui mõrtsufas tema, tõepoolest, aratapnud oleks! Mitte inimene polnud, waid kole moonutus . . . Kuidagimoodu kuulafime üle. Kõige hinge kiskufime temast wälja, teist forda fundifime teda seda kõiki üleelama . . ."

"Mistarmis . . ." fortsufas murija haiglastelt filmi.

Wana profurör urises tighedalt.

"Kuidas mistarmis? . . . Kurjategijat waja ju fätte püüda? . . . Et õigus ja tõde wõidupüha pühitjeks! . . . Kuidas teie armate? Stepla oli ju ainufeseks tunnistajaks, kuna faheldi, et mõrtsufas sellestfamas külast pärit on ja Steplale peab ta tuntud olema. Tähendab?"

Wergin waitis, kuid profurör ootas weel wastust kaua ja fawalalt.

"Jah. Nõnda siis . . . "Mamma pää, lõneles ta, lõikas ta otfakt ära; pää weeres nurka, kuna mamma ilma pääta, neljafäpatil, nagu färlonn onnifeses hüpab. Ja august jookseb wulinal weri . . . Ma fartsin mammat ja ronifin ahju pääle, kuna Tanfa lamal lamas ja ise waitib. Siis näen, langes ta Tanfa pääle . . . Ma ei nätnudki teda enam . . . Tanfa kfendab, aga tema färxub: "Wait, lõön maha!" ja lõi noa Tanfasse!

Mina lorgan lei ajal seina pääle, koputan täega seina pääle ja tšendän... Mamma laseb päata, paa waatab laua alt minu pääle!" — Sel ajal tšendas ta, ja tõepoolest, lorgan seina pääle tagasi... Suure maewaga saadi teda tagasi hoida. Karjus, suudles käsa ja hammustas sääluures...

Kurjategija püüti muidugi linn. Kolme kuu pärast nimetati mind juba profuröri abiliseks ja ma pidin selle mõrtsuka karistuse juures wiibima... Meil oli siis sõjaseadus.

Ma ei hata oma tundeid ja wapustuji kujukama, kui karistuse äramääramisest kuulsin... Raslus, häbi, hirmus ja külm, see on kõik, mida ütelda võib. Kuid kõige selle juures mõin teile ütelda, et kui teesama mõrtsukas minu kätte jääl onniseses, ehk teisel päewal juhtunud oleks, ma oleks ta nagu koera maha löönud! Ja võib olla, nõndasama elajalitsult, nagu ta ise jeda tegi!... Ma sain pärast teada, et ta juba ülesleitud oli, et talle surmanuhtlus määrati, — siis tuli sellest jutt tutawate seas, kuna kõneleda palju sai, sellepärast et see esimene nuhtlus meie linnas oli, — siis korbasin ma mõnesuguse maguse tundeaga, nooresoo ohlamiste ja protestide pääle waatamata: „Nõnda on talle, tehmise, tarwis!" Mina poleks teda mitte ülespoonud, waid neljaks lõhkištunud! Ja tõepoolest, nõh ütelge, kelle turadi tarwis temale andeks andma peakime? Kellel oleks tarwis, et niisugune ei sureks, waid päris elajas elama jääks, kes kopitute eest kõige wähema instinkti rahustamisels igasuguse kurtöö, igasuguse pori, kõige tarwis walmis on!... Teie ütlete — sunnitöö?... Ras siis sunnitöö kedagit parandanud on?... Ei!

Mina profuröri jutustus.

Nõnda siis, mis mõte selles on, kui see jättus marjatud ruumis istub ja sajanded inimesed teda jõõdavad, latabad ja marjavad? . . . Tema elus polnud kellegil temast meelehääb, kuna inetust ja jättust küllalt oli! Ka loogika seisis selle eest, et tema mahakustutatud peats saama! . . . Ja arwan, et kui ma tema kiriteo kohal sinnipüüdnuks ja tema sääl furnuiks löönud oleks, ma poleks lahjatsust, ka iseäralist kõlbluslist wapustustki tundnud! . . . Bastuolka, oleks enesega täiesti rahul olnud, sest siis oleks see wiha ja põlgatus minus wäljakäigu leidnud, mida ta minus oma tagasihoidmata, häbemata elajalikkusega äratas.

Aga kui ma teada sain, et mina nimelt tema karistuse juures olema pean, minestasin ma lihtsalt ära ja löndisin kolm päewa nagu halwatud! Korraga unustasin ära, kes, mis ja milspärast, ja nägin ainult ühte, et see tapmine on ja et mina sellest tapmisest osa wõtan! . . .

Ja böfel, mõni tund enne karistust, mina ja teised, kes selle lägistuse-pidu juures olema pidiwad, ilmusime wangikotta.

Willegil põhjusel uskusiwad kõik, et ta magab. Muidugi, kunstitööde mõjul kogunes kõigil ettekujutus, nagu magaks surmalemõistetud wiimasel ööl tugewasti . . . Aga kes kurat siis magama jääb, kui ma ise selle eel hästi ei maganud ja küllmas higis ülesse ärkasin.

Keegi, muidugi, ei teadnud, mida ja kuidas teha tuleb, ja sellepärast jündis palju tühja plära. Kõik löndisiwad nagu pääta lanad ja piinasiwad ennast nagu surmaeelses agonias . . . Wangiloja-ilem oli ise kõige enam ehmatanud. Ta käsits, et keegi sellesse koridorisje jalutama ei läheks, et

jääb ainult üks wahimees, Bensa polgu soldat seis-
jaks ... nagu niid mäletan ... Selle ootamise
kõige raskesti muljenditest mäletan ainult,
kuidas lilewaataja sisse ja välja läis ja õhtes,
nagu wana eidekene, taskufella pääle waatas ...
Taskufell oli hõbedast ... Jah, mäletan, kuidas
õue pääle timukas toodi. Teate, ma kujutasin
enejele timukat igatmoodi ette, kuid mitte ainult
riisugusena nagu see oli ... Kujutage enesele
päris operetiliselt inimest ette, mustas mantlis ja
mustade linnastega, rumalas näotates, mille au-
ludest arusaamatad punased filmad waatawad,
kuna nende alt lühikene hall habemekene paistis.
Pärast lõneledi, nagu oleks ta teegi gümnaasiumi
kooliõpetaja olnud, kuid see oli muidugi plära.
Ta tõndis wabalt ja lergelt, ta kummardas, ja
kõigel hakkas hirm, et ta läb annab ... Ta
wõis ju ka anda! Mikspärast mitte? Ta saab
nõõri seebiga määrima ja filmust kinnitõmbama,
kuna meie kõil tegime, mida wõisime, ainult et
teda jelles teegi ei segaks ja et inimene filmuse ja
seebi eest ära ei põgeneks.

Ja waatke, loidu ajal, lahwatunud, lohme-
tud, hirmu kätte surses astusime meie kontorist
välja ja hakkasime kõigest wangikojast läbi pii-
luma ... Ses sammus kiliwarwul wangikoja-
üle, tema järel shandarmide ohwitser, selle järele
mina, kuna minu järele wäikene must papikene
hiilis, kes iga sammu järele peatas. Waitus wan-
gikojas oli hirmus. Läks lorda karistuse-päewa
saladuses hoida, ja magasid kõil. Etisgi, kui meie
teineteise järele ulse - afnatsestest mööda lä-
sime, woolas higi mööda ihu ojana. Teadsime ju,
et kui meid tähele pandakse, siis tõuseb kõil wan-

gimaja jalule, targab atnatele ja hantab põrutama, klaasist löhtuma, wilistama, ksendama; meid külvatakse sõimu ja haavamistega ille . . . süljega, kui võimalik on ! . . . Ja meil tuleb niisuguse wiha ja põlguse reast läbi jooksta, et parem oleks olnud, kui meid ihuhalasti luuadega läbi löige linna tihutatud oleks . . . Ja hinge sügavuses saime väga hästi aru, et see täiesti ära teenitud on, sellepärast, et halvemat sellest, mida meie teeme, enesele ettekujutada ei või. Kuid tänu Jumalale . . . " tahtmata naeratusega lisas prokurör juure, — "ehi küll üleni higi sees, kõrval ümberkolades ja jõuetusest peaaegu mahakuluda ahwardades, jõudjime õnnelikult paigale. Kuid koridoris, kus tema toakene oli, leidjime midagi ootamatat eest . . .

Kõige ennemalt puutus meile tühi, valgustatud koridor, ja siis imelik wahisoldati tuju filma . . . See oli, praegu mäletan, põdur lühilese kasmuga sõjamees, päris walgete filmatarwadega. Ja seijis koridoris, kuid kuidas ! — Seljaga seina vastu surutult, nagu tahaks tema sinna kisse kõige kehaga tungida, ristsis-püüfiga tema longikese poole ja loomuwastastelt sinna poole pääd pöördes . . . Niisugust chaostist hirmu pole ma ilalgi näinud !

Korraga oli arusaadaw, et inimese närwid kõige äärmiste piirideni pingul on, et oleks tarwis ainult mõnejugust juhtumise wiisil sünnitatud kisa, willet ehk liigutust kuuldamale tulla laste, et löikum wahesein mõistuse ja hullumeelsuse wahel puruks langeks, ja wahimees elajalitu häälega hulluma, seina otja ronima ja püüfiga selle tahes pääle lastma hakanud oleks . . . Seijas, saate

aru, ja ei liiguta, nagu poleks teda olnudki, ainult walged filmad jooksewad seinale mööda.

Reegi tahtis aemastada, niisugust kaju nähes, kuid see jäi korraka pooleli, sellepärast et meie teda jelsamal minutil nägime.

See on, mitte teda, waid ainult tema pääd.

Läbi litsa uffe-afnalese, nagu näha juure waewaga sinna sisse topitud, ripus päris liitumataki furnud wahawärwiline pää . . . Hirmus kollane oli ta; selle inimese näo pääl ei olnud ühtegi awaldust. See oli furnud pää, ja furnud näol tals suurt furnud filma, nõnda punnis, et kõil närwid ja soonefeseid näha oliwad, hirmuast surumiseft werd täis . . . Weidi liikusiwad nad, alatafase ringitaolise ümberkäiguna; puuriwalt ja tähelepanelikult püüdis kõiki korraka näha. Nad olid meie poole punnis ja mulle paistis, nagu oleks nad weel enam ümaritumaks muutunud. Kuid, endiselt, nendes polnud mingit awaldust näha . . . kui ainult furnu, kes tals päewa furnu-kiustus lamanud on, wõis äraehmatada, ta oleks nõnda waatanud!

Meie seisatajime kõil korraka. Reegi ohlas, teegi astus minu jala pääle, ja peasegu oleks meie trepi laudu jooksema pistnud, püfseledes, nagu lammaste kari . . . Kuid, selle asemel, hirmus wiha, mis kõikide leha piinawa wärinaga raputas, wõttis kõige üle wõimust. Tahaks, et see pää ennaft ära peidaks, ehk ksendaks, ehk nagu moou- taks, kuid ainult, et ta nõnda ei waataks! Ja selle asemel, et jooksema pista, tungisime uffe juure, ja wangimaja ülem ksendas efimesena kõigeft kõ-rist: „Noh, noh, noh, . . . fina!“

Kuid hirm jefis jelles, et la pärast meie

päaletungnivat liitumist, pärast seda kurja tarjumist pää ei liigutanud. Ainult tase pööras ta oma hirmsad filmad meie poole, ja juri jällegi. Ja teadmata, kuidas see juhtus, et ma kõige ees olin ja otse minu filmade ees, nõnda ligidal, et ma kurjategija filmafarwu nägin ja werised soonetefed tema filmades mulle wastu läitfifid. Ta patstis mulle hiigla suurena . . . Ja häli nägin ma selgelt, kuidas aurfudest, täis werd, tats hiigla suurt filma wäljatungifid, minule liginesid, tungifid minu filmadesse ja teraselt isegi pääajusse waatafid . . . Siin juhtus minuga hülsterialit uimastus, mille pärast ma tats kuud haigemajas wiibifin, ja kui paranefin — ajawiitmata painufisse astufin.

Wahisoldat jutustas pärast, et pää juba widewikul nähtawale ilmus. Ettewaatlikult liitus ta afnast wälja, waatas ümber, peitunes, hirmsa jõuga tungis afnast jällegi wälja ja juri. Ja nõnda seifis terve öö läbi. Efitels fisenas ta tema päale, ahwardas, hirmutas püsifitfuga, kuid fiis oli selleks jõuetu . . .

Wõrtfufas oli lühifese laswuga ja selle tarwis, et afnani jõuda, pidi ta fifiwarwule tõusma, kuna afnafene nõnda wäifene oli, et, kui teda wälja fifti, fiis purustati kõif nahl kõrwade ja lõue räält ära. Ja nõnda seifis ta ja waatas kõif öö läbi, nagu näha, enefesse igasugust solfi fifeimeda püüdes — walgust, haifewat lampi, püsifiga soldatit . . . Kõiti, et mitte unustada, nende wiimastefse elutunnidesse waadata, teda temalt igawefeks ära wõeti.

Suwitaw oleks teada faada, kas mäletas ta oma ohwritest, tapetud wanaeidest ja piimatud

Tanajast? . . . Ei usu! . . . Oma elu on kõigeft tal-
lim! Ja kui teda ära võtta tahetakse, peab kõi-
muud tühjuseks muutuma.

Kas ta mõelda võis, et teda ärateenitub
tättematsumine ootab? . . . Kui ta mäletas, siis
muidugi hirmsa vihaga: niisuguse rübala asja
pärast pean jurema! . . . Ja kui ta mõinud oleks,
ta oleks tõepoolest neid kõiki mahalöönud ja
weel suurema vihaga, niisuguse nürida laredujega,
niisuguse õnnetundega, et kõi maailm ära lõhku-
nud oleks . . . ja nimelt jellepärast, et nii-
suguse näru pärast temal niisugust piina tunda
tuleb.

Mida rääkida! Mulle kõnelebi pärast, et juba
surma eel olla ta rahulitult saanud, lindlalt tõn-
dinud võlla alla, ise tõusnud pingi pääle ja seis-
nud sirgelt, kuni tema pääle lina ja taela ümber
nõör mäsiti . . . Alult pomises iseenehes:
„Rutem, rutem, rutem“. . . Pomises, nagu näha,
iseenda tarwis, kole kannatamata, ruttu, waewalt
wäljarääkida jõudes ja tempost jelleni kiirendades,
et pärast, lõpupoole temast arusaada ei mõidud.
Ja kui ta maha mõeti ja timukas lina lõhki kis-
kus, siis tuli wälja, et ta päriselt hall oli. Ta
läts halliks nende tahe- kolme minuti jooksul, kuni
selle lina all seisis, mittemidagi enam nähes, ai-
nult tundes, kuidas tema taela ümber talja taoli-
jed timuka läed lobawad“. . .

Wärisewa käega walgas wana profurör enesele
klaasi wiina täis ja jõi tühjaks, loomu otsakeft
märjaks lastes. Uuri ja waatas põnewalt tema
otša ja kujukas enesele raskest neid nägemataid
õrmeft ette, nagu päriselt iseseiswalt, kurga ämbliku
jarnaselt, kes elusa, tinniseotud, enam mitte midagi

nõgija inimese laela ümber saimad, inimese — kes surmaeelses piinas ainult ühte sõna torrata võib: „Ruttu, ruttu“ . . .

„Jah, minu armas,“ rääkis jälle mana profu-
rör ja tema hääles kõlas haruldane lergus, õrmis: —
seda on raske nõnda jutustada, nagu tunned, ja
võib olla, nimelt sellepärast ilka veel ei saada kõi-
ges hirmus aru, mis tähendab surmaga karistus.
Kõite kurjategu selle peenikese, wenima, jaoliselt
kõite hinge ära surmawat, külma-verelist tapmist ei
või keegi enesele ettekujutada! . . . Ka sellest
dramast osavõtjad ei saa eneses kurjategijat ära
tunda! . . . Mis see siis on . . . ühed piia-
wad mõrtsuka sinni, teised hoiavad teda, et ta ära
ei põgeneks, kolmandad mõistavad kohut ja
otustavad, mõni kindral kirjutab alla, kuna timu-
las ära tapab, ülespoob! . . . Ja selle timuka,
pooleelaja pääle lükatatje kõi kuriteo koledus! . .
Ja ma arvan, et kui jaoliselt seda kuriteo edasi-
andmist olemas olnud ei oleks, kui allakirjutaja
kindral ise nõõri ilumuse kottutõmbama pidanud
oleks, kohtuisandad ise lina talle ümber mähkinud
oleks pidanud, kuna seaduseandjad ise oma kättega
surma käest eemale põgenejat inimest linnihoiaks,
siis poleks mingisugust surmanuhtlust ialgi olnud!
Teisiti oleks see tähendanud, et kõi maailm kurja-
tegijaid täis on, aga mida see siis tähendaks?!
Kõi saladus seisabki selles, et olemas olewa torra
juures kurjategijaid polegi: need, kes kinnipiia-
wad, need, kes kohut mõistavad, need karistust ei näe,
elusaid inimesi ei kätista ja mõtlewad, et see mitte
nendest ära ei ripu, waib et nad ainult oma kohus-
tust täidavad . . . Mõned võivad ka selle juures
tõdankluse uhtuse tõusu tunda. Ja kui surmale-

mõistetud kinnituseks allakirjutaja kindral oma laste juurde lähed, oma naise juurde, siis ei pörta nad temast hirmu ja põleva põlgusega tagasi, vaid, vastustaja, ei tunne ennast sugugi haawatud sellest olema Baesekene, kui raske sul oli!"

"Ei, see ei peaks mitte nõnda olema!" piutsus wana prokurör: "Sa tee nõnda: püüad kurjategija kinni, ei lase teda surmasuust ära joolsta, tähendab, pead seda tarwilikuks, noh, ja karista!... Mõistad kohut ja kinnitad ka surmanuhtluse?... Tähendab, usud oma seaduste pühha õiguse sisse, noh, ja täida neid ise. Ara kirjuta alla, vaid mine otse, nagu oled, oma kindrali mundris, seebita nõõr ja lõmba!... Siis oled sa õige, sest kui sa teda ise surmasid, siis ei saa sa surmanuhtluse hirmust aru ja sa oled ise oma looduse poolest kurjategija, eht sa usud selle tägistamise õiguse sisse!"

"Kuidas siis!" küsis taja nuriija, abitaalt tätega lüües. "Keegi ometi peab ju oma pääle kohumõistmise ja jeltstõnna kaitsemise wõtma..."

"Peab?" — küsis wana prokurör uuesti, — "keegi ei pea... aga kui tahate, waatke, mida ma..."
Ja waikis weidike nagu mõtteid kogudes, nagu midagi othustada mitte tahtes.

"Mis?" küsis tahtmata nuriija liginedes.

"Waatke, mis... ma... ma ei tea. Kuid wõin teile ühe muistejutuse kõneleda... Minu tarwis tikkikult peituneb temas suur mõte. Ütleme nõnda: ühes linnas, muidugi wanadel aegadel, nõnda wanadel, et neid päriselt olemas pole olnud, — elasid wäga õnnelikud ja hääd inimesed... Ja linn oli nendel niisugune nooli sarnane ja taewas sina sarnane, ja puust kingasid laudsidwad nad enese wäär-

Wana prokuröri jutustus.

tulega; ühtegi wargust, tapmist ega midagi selle-
taolist polnud nende juures ialgi juhtunud. Kuna
kõik nende leaduseandem võim wanas hallis pür-
jermeisteris seijis, selle õiguse sisse nad mitte wähem
sui oma sinise taewa ja puust ringade sisse usku-
sivad. Elajiwad illeskis, ja ää — juhtus kuri-
tegu! Üks ilus noor tütarlaps leiti loidu ajal
illespoodult; tema kallal oli ennem wägiwalda
tarwitatud ja siis sellesama taewakarwalise lindiga,
millega ta tihti kõnbida armastas, illespoodud.
Saadi ka teada, kes niisuguse kuriteo toimepanija
oli; see oli pärs herrafene, kohalise trahteripidaja
poeg, häbemata selm, rumala punase näoga ja kuld-
nõõpidega punase westi külges. Ta mõeti kinni ja
toodi pürjermeisteri juurde. Kõik linn oli nagu
hulluks läinud: naisterahwad hulujid, meeste-
rahwad laotajid omad puust ringad ära, kõige
rohkem austamisewäärilised kodanikud jooksid järgi-
wäel ja paberist mütsikestega... ja keegi ei teadnud,
mida neil tarwis teha?... Esi sees ei tulnud
nendel ialgi pähe, et elus inimest kinni wõtta ja
teda äratappa mõib... ja weel niisugust armast,
ilusat, kõige poolt austatud, kes ialgi kellegile halba
sõnagi ütelnud pole, tüdrukukest!... Ja kõigest hal-
wem oli weel see, et kurjategija ise ära wälis ja
loollit naeratahes seijis ja ise kõigest jõust tšendas.
Ta ei teadnud isegi, kuidas see juhtus! Meikene
meeldis talle ammuigi juba; ta lükkis talle lindikesi,
helmekesi, naeratas talle wastutülles ja pigistas
teda käest, kuna temafene tema üle naeris ja lindi-
kesi wastu ei wõtnud. Sellel õbl sai ta temafesega
miljaceadade taga kolkku, tahtis juudelda, kuid neiu-
fene lihtlas ta eemale. Siis hakkas ta teda wägi-
waldselt juudlema ja tundis äkki niisugust elaja-

lisku, linnipidamata himu, et temafese maha wirutas ja ta kallal sugulist mägiwalda tarvitask; aga kui temafene kiskendama hakkas, lohkus nõnda, et ennem neiuksesse suud kinnisulguda püüdis, kuna ta wiimaks elajaks muutus ja neiuksesse päriselt ära kisketas! Niihä ei teadnud ta, mida edasi teha ja ei saanud aru, mida temaga tehtud saab.

Terwe öö istusiwad austatud kodanikud linnamajas ja harutatiwad, kuidas ja mida teha. Wiimaks kiskendas keegi, kuulust. piibli lauset tarwitades: „film filma vastu, hammas hamba vastu!“ Kui aga pürjermeister nendele ära seletas, mida see tähendab, et ta punapää ära kiskitunud peab saama, siis naeratajib paljud. Kuidas nõnda! Kes teda siis pooma hakkab?!

Ja wadake, wiimaks jõudis kohupäem lätte.

Rõik linnaelanikud, piduriietes, kogusid endid pürjermeisteri maja juurde totku ja seisid waitides, hirmu ja imestusega punapääliste isanda otsa piiludes, kes endale oma kõige parema meesti kuld-nööbistestega selga pannud oli ja seisib trepi kõrwil, rahwahulga pääle waadates ja kassa trasside taga hoides. Kuju oli tal uhke! Võib olla, et talle ka meeldis, et tema pärast nõnda palju rahwast totku kogus, kuid pääle selle, asi seisib meel selles, et ta kuulis, pürjermeisteri maja akna all istudes, kuidas kuulsad kodanikud nõu pidasid ja teadis, misjuguuste otjuste juurde nad tulid.

„Kurjategija, sind on tarwis ülespuua!“ karjus rahwa hulgast tema vastu wana apteeki pidaja, seefama, kes piibli lauset tarwitada oskas.

„Noh, tule siis ja poo!“ wastas punapääline isand häbematalt ja naeratas, niisuguse ettepanetu lollu rumalust nähes.

Wana apteeker lükkas tugevalt toru-mülitsele kõrwa pääle ja astus kõrwale.

Siis tuli trepi pääle wana hall pürjermeister.

„Kodanikud!“ ütles ta sügawa kurbusega: „mibagi sellestasolist on juhtunud, mida meie ilalgi näinud ei ole. Hirmus ja parandamata kuritegu!.. Mis teha?..“

Rahwas waitis. Kuna isand awaliku pillega naeratas.

„Kuule,“ ütles wana pürjermeister ja ta hää lolas ähwardawalt: „sina oled tapja ja kurjategija! Sa pole meie wend, mine ära meie juurest! Mine, kuhu tahad ja ära ilalgi meie juurde tule, et meie sinu nägu ei näeks, mille pääl Raini pitjat seisab!“

Kaks isand lahutas. Sellest linnast pole weel keegi wälja läinud, ja isegi mõte sellest oli kõigile saladusline ja hirmus. Esiteks ehmatas ta ära, kuid üksi kuritegu äratas ja karastab juba kurja tahtmist. Võ pärast karistuse ootust muutus punapäaline isand juba päris karalaks ja alatuks kurjategijaks.

„Kuidas siis nõnda!“ wastas ta naeratades.

„Ma ei lähe kuhugi!“

Rahwas imestas, kuna wana apteeker enese pääst torukõbarase ära kiskus ja maha wirutas.

Ütfinda pürjermeister ei muutunud näost. Ta astus weel enam ettepoole ja ütles:

„Hää küll, jää siia. Ela meiega. Kuid sa oled tapja ja nüüd pole sa enam niisugune nagu teised. Sa näitad, et teise, selle tahes, elu on sinu tarwis mittemidagi, et sa teda teiselt ära wõtta wõid. Euba siis ka meile niisugune õigus,

et meie sinu elu mitte enam niisugusts kallits ei pea, misugusena meie teda ennem pidasime . . ."

"Kuidas soovite!" vastas isand, läsa puusa seadides.

"Ja kui sa upuma hakkad, haigeks jääd, nälga sured ja keegi sind ei aita, meie ei saa teda selles süüdistama!"

"Elan ka ise!" urises isand, kuid siiski ära lahvatades.

"Hää küll. Ela! . . . Kuid . . . Kui meie seaks niisugune inimene olemas on, kelle süda sinu kuriteo hirmsust väljatannatada ei suuda, kellel raske kurjategijaga lihe taeva all elada on, siis tapku ta sind, nagu sina tapsid!"

Silgaw waitus. Pätle hiilgas, nooletaoline linnatene seisis rahuliselt sinise taeva all; rahvas oli tahwatu ja kohmetult waitisid kõit, kuna hool tahwatanud wana pürjermeisteri nägu pidulikult ja ähwardawalt waatas.

Isand oli nagu ennaft ära laotanud ja waatas otjides kõrwale.

"Tahaks näha niisugust inimest!" sosistas ta wiimaks suure waewaga.

"See inimene olen mina!" ütles wana pürjermeister walgult ja, nuga väljatõmmates, wajutas selle passu, punapäälise isanda kõri sisse.

Ja kui wiimane ehmatanud rahwa ees were sees ujus, siis wiskas wanase noa ja ütles:

"Kodanikud! . . . Kõige õõ läbi mõtlefin ma selle üle, et see inimene, kurjategija ja tapja, meie seaks elama jaab, kuna tema ohwer annu juba maa sees mädaneb. Ta oli nõnda õnnelik, wõis kaua elada, meie ja oma elu launistades, kuid tema tapsid teda, tapis elajalikuks, hirmsalt ja

halastufeta! Ja kui ma enesele ettefujutajin, kuidas ta teda palus, kuidas ta surmaeelses libedas igatsuses ennaft lahti rabada püüdis; kuidas ta teda lügistas, püüdes suremat teha pingule tõmmates ja nähes, kuidas elavad inimese filmad järl-järgult agonia linaga ennaft katabad, siis tundsin ma, et mina temaga ühes elada ei ei wõi, et tapetu waim igawesti minu filmade ees seisma saab ja mina alataja meeldetuletama saan, et minu elus päew oli, millal kõil südameweri minus ära külmetas, kuna mina . . . mina midagi ei teinud. Ja waatke, mina tapfin . . . Ma ei tunne kahjatust, häledust ega hirmu . . . kuid ma olen nüüd nõndasama tapja, ja kui teie seas ka üks inimene leidub, kellel raske minu pääle wadata on, taplu ta mind, nagu mina tapfin . . ."

Raua, tana oli waihus. Kurwalt waatas rahwas oma wana pürjermeisteri pääle, kuid ühegi hinges ei liikunud mõte tema jurmast. Wastuotja, see aratas ainult weel rohkem austust ja armastust tema wastu. Punasejuustelise isanda surnukehä pääle waadati hirmuga, kuid ilma kaastundeta ja rahwas hakkas waitjelt laiali minema.

Kõigest lauemini jäi sinna punapäälise isanda isa. Ta waatas illa lõrwale, ja tema parem käsi oli framplitult põues kolkufurutud. Wana pürjermeister waatas rahulikult ja kurwalt ülemelt alla tema pääle ja ootas. Tuba astus trahteripidaja edasi, kuid waatas tagasi, nägi lodanikkude hulka, kes tema järele walwas, kahwatas hirmu ja wiha pärast, waos klüüru ja pistis jooksma.

Siis naeratas wana pürjermeister rõõmsalt ja ütles:

"Siglane kohtuotsus on täidesaadetud!" ja läks oma majasse.

"Kuid see on kõik tühine lori," peatas isennast wana prokurör wihaga, — "pole olemas mingisugust õiglast kohtuotsust, pole olemas mingisugust õiglust, waid lihtsalt . . . waid lihtsalt, ma olen joobnud!"

Ta naeratas tasa ja haaras pudeli järele.

"Minult lähe liiten ma, et inimesesoo tarfusi ringi mööda läib ja tuleb uuesti ja uuesti sellel sama koha juure tagasi, kus ta juba ammugi oli . . .!"

Uuri ja waatas laua mõttes wana prokuröri pääle, pääs liisujid suured, tumedad mõtted, kuna siidames rahutu austus selle wanasele, weidra, joodiku ja tsünituse wastu kaswas, kes inimese piinasid wälja ei kannatanud ja elust ära põgenes, et siin unustatud kohaseses surra, kõigest mahajäetult.

Uuri ja waatas laua mõttes wana prokurör pääle, pääs liisujid suured, tumedad mõtted, kuna siidames rahutu austus selle wanasele, weidra, joodiku ja tsünituse wastu kaswas, kes inimese piinasid wälja ei kannatanud ja elust ära põgenes, et siin unustatud kohaseses surra, kõigest mahajäetult.

Ta kui ta kodu jõitis, öösel, sügawas teedeta itepis, mille jermal tasa ja hirmjalt musta maa jisse kaduwa suu punane kuma kustus. Kõik elu paistis talle järjekindla mõttetatusena, ja ta tundis kõige sügawamat põlastust enese ameti, kohtute, prokuröride, seaduste ja äramääritud inimese õiguste wastu.

Hommitu eel jäi ta tujukuma ja nägi unes,

et mõlemilpool tee äärtes, täielises pimeduses sa-
labuslike valgusena, nagu seeft väljatulema tulu-
tesega hiilgades, seifid tats suurt, äratõigatud
pääd, kollaste liikumata nägudega ja hirmfate,
hingesse tungivate filmadega. Üks pää oli tapetu
manaeide, teine — tema tapja — illespoodu oma.
Beriziti pidi nende mahelt läbi sõitma; see oli
nõnda kole ja raste, et ta päris haigena illesse
ärkas, higis, tasele pinnawa märina läes wiibides.

Aga algas uus elupäew, ja stepp muutus
rhes wiimase sügisehommiku kahwatuma finise-
valgusega halliks.

Lõpp.

